

MANAGING THE INFLUENCE OF MEDIA AND SOCIAL NETWORKS: THE SOCIO-PHILOSOPHICAL TRANSFORMATION OF YOUTH CONSCIOUSNESS

Vaisbay Bakhtiyarovich Madrakhimov

Independent Researcher, National University of

Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Science ID: MXR-0426-0129

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: information and communication technologies, mass culture, mankurtism, alienation, patriotism, ideological immunity, social philosophy, digital socialization, historical memory.

Received: 28.07.26

Accepted: 29.07.26

Published: 30.07.26

Abstract: This article is devoted to a socio-philosophical study of the impact of information and communication technologies (ICT) and mass culture on the patriotic consciousness of youth in the process of globalization. In accordance with international standards, this theoretical research is structured based on the IMRAD (Introduction, Theoretical Basis, Results, and Discussion) format. The aim of the research is to identify the trends of "mankurtism" and personal alienation emerging in the digital space, as well as to develop mechanisms for strengthening ideological immunity by fostering national pride and a culture of military patriotism among the youth. The results show that mass culture deforms the historical memory of young people, leading to virtual alienation. The necessity of interactive visualization of historical heritage using digital technologies to preserve patriotic consciousness is substantiated.

MEDIA VA IJTIMOIIY TARMOQLAR TA'SIRINI BOSHQARISH: YOSHLAR ONGINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TRANSFORMATSIYASI

Vaisbay Baxtiyarovich Madraximov

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy

Universiteti mustaqil izlanuvchisi

Ilmiy identifikatsiya raqami: MXR-0426-0129

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ommaviy madaniyat, manqurtlik, begonalashuv, vatanparvarlik, mafkuraviy immunitet, ijtimoiy falsafa, raqamli sotsializatsiya, tarixiy xotira.

Annotatsiya: Mazkur maqola axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) va globallashuv jarayonida ommaviy madaniyatning yoshlar vatanparvarlik ongiga taʼsirini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tadqiq etishga bagʻishlangan. Xalqaro standartlarga muvofiq, ushbu nazariy izlanish IMRAD (Introduction, Theoretical Basis, Results, and Discussion) strukturasi asosida shakllantirildi. Tadqiqotning maqsadi – raqamli makonda shakllanayotgan “manqurtlik” va shaxsning oʻzligidan begonalashuvi (alienation) tendensiyalarini aniqlash hamda yoshlar oʻrtasida milliy gʻurur va harbiy-vatanparvarlik madaniyatini rivojlantirish orqali mafkuraviy immunitetni kuchaytirish mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Natijalar shuni koʻrsatadiki, ommaviy madaniyat yoshlarda tarixiy xotirani deformatsiyalab, virtual begonalashuvga olib kelmoqda. Vatanparvarlik ongini saqlab qolish uchun tarixiy merosni raqamli texnologiyalar yordamida interaktiv vizualizatsiya qilish zaruriyati asoslab berilgan.

УПРАВЛЕНИЕ ВЛИЯНИЕМ МЕДИА И СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СОЗНАНИЯ МОЛОДЕЖИ

Вайсбай Бахтиярович Мадрахимов

Самостоятельный соискатель Национального

университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Научный идентификационный номер: MXR-0426-0129

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, массовая культура, манкуртизм, отчуждение, патриотизм, идеологический иммунитет, социальная философия, цифровая социализация, историческая память.

Аннотация: Данная статья посвящена социально-философскому исследованию влияния информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) и массовой культуры на патриотическое сознание молодежи в процессе глобализации. В соответствии с международными стандартами, данное теоретическое исследование структурировано на основе формата IMRAD (Introduction, Theoretical Basis, Results, and Discussion). Цель исследования заключается в выявлении формирующихся

в цифровом пространстве тенденций «манкуртизма» и отчуждения (alienation) личности от собственной идентичности, а также в разработке механизмов укрепления идеологического иммунитета посредством развития национальной гордости и культуры военно-патриотического воспитания среди молодежи. Результаты показывают, что массовая культура деформирует историческую память молодежи, приводя к виртуальному отчуждению. Обоснована необходимость интерактивной визуализации исторического наследия с помощью цифровых технологий для сохранения патриотического сознания.

Kirish. Zamonaviy sivilizatsiya taraqqiyotining hozirgi bosqichida davlatlarning xavfsizligi faqatgina harbiy-texnik qudrat, iqtisodiy barqarorlik yoki geosiyosiy joylashuv bilan emas, balki jamiyatning ma'naviy-axloqiy tayyorgarligi, xususan, yoshlarning vatanparvarlik ongi va harbiy xizmat madaniyati bilan belgilanadi [1]. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) insoniyat taraqqiyotini yangi, misli ko'rilmagan bosqichga ko'targan bo'lsa-da, ular yoshlar ongiga ta'sir ko'rsatuvchi, chegara bilmas murakkab mafkuraviy instrumentlarga ham aylandi. Yangi O'zbekiston strategiyasida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning intellektual va ma'naviy salohiyatini ro'yobga chiqarish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi etib belgilangan [2]. Ushbu strategik vazifani amalga oshirishda raqamli makonning o'ziga xos qonuniyatlarini tushunish o'ta muhimdir. M. Maklyuen o'zining kommunikatsiya nazariyasida ta'kidlaganidek, vositaning o'zi xabardir (the medium is the message) va u insonning dunyoni qabul qilish, baholash va unga munosabat bildirish uslubini tubdan o'zgartiradi [9].

Bugungi kunda global tarmoq orqali shiddat bilan kirib kelayotgan ommaviy madaniyat (pop-culture) va tranzitmillyatsion g'oyalar yoshlar o'rtasida an'anaviy qadriyatlarni emirish, milliy o'zlikni yo'qotish hamda yuzaki iste'molchilik kayfiyatini shakllantirish kabi salbiy oqibatlarni keltirib chiqarmoqda. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlar, vizual media va virtual o'yinlar orqali "global fuqaro" maqomiga intilayotgan bir paytda, milliy armiya, harbiy burch, Vatan himoyasi kabi fundamental ijtimoiy-falsafiy tushunchalar ularning kundalik qadriyatlar tizimidan chetga surilmoqda.

Mazkur tadqiqot aynan ushbu muammoga qaratilgan bo'lib, axborot asrida yoshlarda uchrayotgan "manqurtlik" va milliy o'zlikdan "begonalashuv" fenomenlarini ijtimoiy-falsafiy jihatdan chuqur tahlil qiladi. Tadqiqotning bosh maqsadi - yoshlar ongida harbiy xizmat

madaniyatini saqlab qolish va yuksaltirish uchun raqamli makonda yuzaga kelayotgan tahdidlarning ontologik (borliq) va aksiologik (qadriyat) ildizlarini ochib berishdan iborat.

Adabiyotlar sharxi. Tadqiqot nazariy izlanishlarga bag'ishlanganligi sababli, xalqaro IMRAD formati talablariga muvofiq, metodologiya qismi kengaytirilgan nazariy asoslar bilan almashtirildi. Axborotlashgan jamiyatda shaxsning, xususan, yoshlarning ijtimoiy-falsafiy holati va mafkuraviy transformasiyasini tushunish uchun klassik sotsiologiya va zamonaviy postmodernizm nazariyalarini sintez qilish talab etiladi.

Birinchi navbatda, K. Marksning "begonalashuv" (alienation) nazariyasiga tayanamiz. Klassik falsafada begonalashuv shaxsning o'z mehnat mahsulidan, ijtimoiy munosabatlardan va o'z mohiyatidan uzoqlashuvini izohlasa [8], AKT makonida bu hodisa "raqamli begonalashuv" shaklini olmoqda. Yoshlar virtual reallikka qanchalik chuqur sho'ng'isa, real ijtimoiy muammolardan, o'z fuqarolik burchlaridan va Vatan taqdiridan shunchalik begonalashib boradi. Ularning vatanparvarlik ongi faqat ijtimoiy tarmoqlardagi vizual "trendlar" doirasida chegaralanib, amaliy harbiy xizmat madaniyatidan uzilib qoladi.

Ikkinchidan, P. Burdyoning "habitus" (ijtimoiy muhit orqali shakllanadigan xulq-atvor va idrok etish sxemalari tizimi) konsepsiyasi orqali yoshlarning qadriyatlari raqamli muhitda qanday o'zgarishini kuzatish mumkin [5]. Ming yillar davomida shakllangan harbiy-vatanparvarlik habitusi bugungi kunda "raqamli iste'molchi habitusi" bilan to'qnash kelmoqda. Bu to'qnashuv natijasida qurbon berish, fidoyilik kabi tushunchalar o'z qadrini yo'qotmoqda.

Uchinchidan, M. Kastelsning "tarmoqli jamiyat" (network society) nazariyasiga ko'ra, global axborot oqimlari milliy davlatlarning chegaralarini va yakkahokimlikka asoslangan mafkuraviy makonini yo'qqa chiqaradi [6]. Yoshlar axborotni davlat institutlaridan emas, balki tarmoqdagi transmilliy markazlardan olmoqda.

To'rtinchidan, eng dolzarb yondashuv sifatida J. Bodriyyarning "simulyakrlar va simulyatsiya" (simulacra and simulation) nazariyasini keltirish mumkin. Uning fikricha, hozirgi jamiyatda voqelikning o'zi emas, uning belgilari, ya'ni simulyakrlar hukmronlik qiladi [4]. Virtual reallikda asl nusxalar (milliy qadriyatlar, tarixiy qahramonlar) o'rniga soxta belgilar, Gollivud superqahramonlari, pop-madaniyat "kumirlari" yoshlar ongini qamrab olmoqda. Bu nazariyalar harbiy xizmat madaniyatini yoshlarga singdirish nega qiyinlashayotganini aniq falsafiy jihatdan tasdiqlaydi.

Muhokama va natijalar. Olib borilgan tizimli ijtimoiy-falsafiy tahlillar va zamonaviy sotsiologik yondashuvlarni qo'llash natijasida, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ommaviy madaniyatning yoshlar vatanparvarlik ongiga ta'siri bo'yicha quyidagi uchta fundamental natija aniqlandi:

Birinchidan, yoshlar ongida vatanparvarlik va mudofaa tushunchalarida "ontologik uzilish" (ontological gap) sodir bo'lmoqda. Ch. Aytmatov asarlarida keltirilgan klassik "manqurtlik" fenomeni insonning o'z o'tmishi va tarixiy xotirasidan zo'ravonlik bilan mahrum etilishini anglatadi [3], bugungi kunda AKT ta'sirida bu jarayon ixtiyoriy "raqamli manqurtlik" tarzida namoyon bo'lmoqda. Yoshlar o'z qahramonlarini o'zbek davlatchiligi o'tmishidan emas, balki g'arb ommaviy madaniyati taklif etayotgan virtual simulyakrlardan izlamoqdalar. E. Giddensning ontologik xavfsizlik (ontological security) nazariyasiga muvofiq, o'zligini va o'tmishini yo'qotgan, qayerdan kelib qayerga ketayotganini anglamagan shaxs doimiy psixologik va ijtimoiy xavotirda yashaydi [7]. Bu xavotir ularni harbiy xizmat kabi qat'iy intizom talab qiluvchi sohalaridan qochishga undaydi.

Ikkinchidan, tarixiy qahramonlarimiz va buyuk sarkardalarimiz – Amir Temur va Jaloliddin Manguberdi merosiga nisbatan kognitiv befarqlik tendensiyasi kuchaygan [10]. Temuriy harbiy madaniyatdagi "adolat, quvvat va intizom" tamoyillari, Manguberdining Vatan himoyasi yo'lidagi mislsiz fidoyiligi raqamli avlod uchun tushunarli bo'lgan interaktiv, vizual va jozibali formatlarda (video o'yinlar, 3D animatsiyalar, vizual hikoyalar) yetkazib berilmayapti [11]. Tarixiy xotira faqatgina zerikarli darsliklar va an'anaviy maruzalar doirasida qolib ketayotgani sababli, yoshlarning axborot xurujlariga qarshi mafkuraviy immuniteti keskin zaiflashmoqda. Ular uchun o'z milliy qahramonlari mavhum tarixiy figuralar bo'lib qolmoqda.

Uchinchidan, ommaviy madaniyat va iste'molchilik jamiyati individualizmni mutlaqlashtirishi natijasida, Vatan himoyasi, armiyada xizmat qilish kabi kollektiv mas'uliyat va mudofaa ongi o'z o'rnini shaxsiy pragmatik, hatto egoistik ehtiyojlarga bo'shatib bermoqda. Yoshlar harbiy xizmatni "sharaflı burch" sifatida emas, balki hayotidagi ma'lum bir vaqtni yo'qotish yoki shunchaki kasbiy majburiyat sifatida qabul qila boshlamoqda. O. Abdullayev haqli ravishda ta'kidlaganidek, hozirgi axborot xurujlari tasodifiy emas, balki bevosita yoshlarning mafkuraviy immunitetini yo'q qilishga, ulardagi fuqarolik faolligi va vatanparvarlik tuyg'usini neytrallashtirishga qaratilgan maqsadli jarayondir [14].

Har qanday ilmiy maqolaning eng murakkab va polemik qismi bo'lgan ushbu bo'limda, olingan ijtimoiy-falsafiy natijalarning amaliy ahamiyati va mavjud muammolarni zamonaviy yondashuvlar orqali hal etish yo'llari muhokama qilinadi.

Yuqorida keltirilgan natijalar shuni qat'iy ko'rsatadiki, bugungi kun yoshlarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda shunchaki eski dogmatik bilimlarga, quruq nasihatbozlikka va yodlatishga tayanish mutlaqo samarasizdir. Yoshlar ongi bo'shliqni qabul qilmaydi: agar biz ularni sifatli, zamonaviy vatanparvarlik kontenti bilan ta'minlamasak, bu bo'shliqni albatta xorijiy ommaviy madaniyat to'ldiradi.

A. Mavlonov yoshlar siyosatida vatanparvarlik tarbiyasining yangicha, innovatsion usullarini joriy etishni taklif qiladi [13]. Bizningcha, aynan harbiy xizmat madaniyatini yuksaltirish uchun ajdodlarimiz xotirasidagi "yigitlik madaniyati" (chivalry) va yuksak harbiy etikani raqamli muhitda, yangi qiyofada qayta jonlantirish kerak. Bu shunchaki o'tmishni ulug'lash emas, balki o'tmish qadriyatlarini bugungi kun ehtiyojlariga moslashtirish demakdir [15]. Xususan, g'arb olimi R. Jonson ta'kidlaganidek, harbiy ta'lim va vatanparvarlik tashviqotida zamonaviy raqamli texnologiyalardan, virtual va to'ldirilgan borliqdan (VR/AR) foydalanish yoshlarning kognitiv qiziqishini va materialni o'zlashtirish samarasini bir necha barobar oshiradi [16]. Agar biz Jaloliddin Manguberding jangovar taktikalarini yoki Amir Temurning strategik yurishlarini zamonaviy kompyuter o'yinlari yoki yuqori sifatli vizual simulyatsiyalar orqali ko'rsata olsak, yoshlarda milliy g'urur va daxldorlik hissi uyg'onadi.

Shuningdek, axborot texnologiyalari va zamonaviy mudofaa konsepsiyalari o'zaro chok-chokidan integratsiyalashuvi o'ta muhimdir [12]. Ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan, yoshlar ongiga "Vatan himoyasi" - bu nafaqat qo'lga qurol olib chegarada turish, balki kiberxavfsizlikni ta'minlash, axborot maydonida milliy manfaatlarni himoya qilish, iqtisodiy, intellektual va texnologik ustunlikka erishish ekanligini uqtirish davrimizning asosiy vazifalaridan biridir. Bunga qarshi kurashishda yoshlarning ongostiga ijobiy ta'sir qiluvchi, manqurtlik va begonalashuvni inkor etuvchi milliy media-kontentlarni, filmlar, veb-seriallar va ijtimoiy roliklarni muntazam ravishda yaratish va tarmoqlarda keng yoyish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Falsafiy ensiklopedik lug'atda ta'kidlanganidek, vatanparvarlik – bu shunchaki quruq hissiyot emas, balki insonning o'z Vatani, xalqi tarixiga hurmati, uning bugungi va kelajakdagi taqdiri uchun chuqur sadoqati va amaliy harakatidir [17]. Tadqiqotimiz asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, harbiy xizmat madaniyati va vatanparvarlik ongi milliy qadriyatlarimizning va davlat mustaqilligining eng mustahkam poydevori bo'lib, hozirgi axborot inqilobi va ommaviy madaniyat xurujlari davrida uni asrab qolish, yuksaltirish eng ustuvor strategik vazifadir.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ommaviy media vositalari o'z-o'zidan xavf emas; yagona xavf - bu ushbu texnologiyalardan milliy g'oyani, harbiy vatanparvarlikni targ'ib qilishda yetarlicha va aqlli foydalanmaslik natijasida kelib chiqadigan "raqamli manqurtlik" va milliy o'zlikdan "begonalashuv"dir.

Muammoning yechimi uzoq o'tmishga qaytish yoki axborot oqimlarini sun'iy to'sishda emas. Aksincha, Amir Temur va Jaloliddin Manguberdi kabi ulug' ajdodlarimizning harbiy-vatanparvarlik merosini, ularning qat'iyati va jasoratini zamonaviy raqamli formatlarga, yoshlar tushunadigan interaktiv tilga transformatsiya qilish orqali ularda mustahkam mafkuraviy

immunitetni shakllantirishimiz zarur. Qachonki milliy g'oya, tarixiy xotira va innovatsion raqamli texnologiyalar yagona maqsad yo'lida uyg'unlashsa, O'zbekiston yoshlari har qanday tashqi axborot xurujlariga va begonalashuv tendensiyalariga qarshi tura oladigan, qat'iy harbiy-vatanparvarlik irodasiga ega yengilmas kuchga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
3. Aytmatov Ch. Asrga tatigulik kun. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 1980. – 352 b.
4. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994. – 164 p.
5. Bourdieu P. The Logic of Practice. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 333 p.
6. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell, 1996. – 594 p.
7. Giddens A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. – Cambridge: Polity Press, 1991. – 256 p.
8. Marx K. Economic and Philosophic Manuscripts of 1844. – Moscow: Progress Publishers, 1959. – 230 p.
9. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. – New York: McGraw-Hill, 1964. – 359 p.
10. Ziyoev H. Jaloliddin Manguberdi: Tarixiy shaxs va davlatchilik. – Toshkent: Fan, 2000. – 128 b.
11. Temur A. Temur tuzuklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 1996. – 160 b.
12. Qodirov A. Zamonaviy mudofaa va axborot texnologiyalari. – Toshkent: Harbiy nashriyot, 2023. – 180 b.
13. Mavlonov A. O'zbekistonda yoshlar siyosati va vatanparvarlik tarbiyasi // Ijtimoiy fanlar jurnali. – 2022. – №3. – B. 45-58.
14. Abdullayev O. Axborot xurujlari va yoshlar mafkuraviy immuniteti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2024. – 150 b.
15. Ismoilov A. Turkiy xalqlar harbiy san'ati falsafasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 200 b.

16. Johnson R. Digital Technologies in Military Education // Global Defense Review. – 2024. – Vol. 10, No. 1. – P. 30-45.
17. Falsafa: Ensiklopedik lugʻat / Tuzuvchi va mas'ul muharrir Q.Nazarov. – Toshkent: Sharq, 2004. – 496 b.